

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. У зв'язку з великою увагою, яка приділяється сьогодні зовнішньоекономічній діяльності підприємств, виникає потреба в аналізі особливостей процесу зовнішньоторгових операцій і факторів, що впливають на їх кінцевий результат. Однак на сьогодні економічний ефект зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням внеску конкретних учасників цього процесу оцінений недостатньо, через що не можна належним чином визначити їх внесок у збільшення загальнодержавних коштів від продажу продукції на експорт. З іншого боку, унеможлиблюється визначення реальних цифр доходу, який отримують конкретні виробники, посередники експортних операцій. Це не стимулює конкретних виконавців збільшувати експорт і, відповідно, виготовляти конкурентоспроможну продукцію. Отже, важливою умовою успішного функціонування кооперативних формувань, в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності, є створення досконалої системи оцінки результатів зовнішньоторговельних операцій, рівень яких характеризується ефективністю їх здійснення.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання розробки методики оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств, завжди знаходилися у центрі уваги вчених-економістів, зокрема А.А. Мазаракі, Н.М. Ушакова, А.П. Рум'янцев, О.І. Кириченко, О.В. Шкурупій і зарубіжних, зокрема, російських науковців – І.О. Муравйова, Л.Є. Стровський, В.В. Бокова, О.В. Буреніна, С.М. Попова, Ю.О. Огородніков та інші у яких автори наводять підходи до кількісної оцінки ефективності

зовнішньоекономічної діяльності через показники ефективності експорту та імпорту. Однак і досі відсутня досконала методика оцінки економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій та комплексної оцінки економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності кооперативних формувань.

Формування цілей статті. Теоретичне обґрунтування методики оцінювання економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій кооперативних формувань.

Виклад основного матеріалу досліджень. Під зовнішньоторговельними операціями розуміють комплекс дій контрагентів різних країн, спрямованих на здійснення торгового обміну. Головною умовою здійснення підприємством зовнішньоторговельних операцій є їх ефективність. Теорія ефективності чітко розмежує поняття ефекту й ефективності, розуміючи під першим результат заходу, а під другим співвідношення ефекту і витрат, що його викликали. Термін «ефект» у перекладі з латинської означає «результат». Отже, категорія «ефективність» може інтерпретуватись як «результативність». Під ефективністю зовнішньоекономічної діяльності в узагальненому вигляді розуміють співвідношення сукупності затрат і доходів від цієї діяльності.

Оцінку зовнішньоекономічної діяльності підприємств проводять за допомогою показників ефективності. Показники оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності різняться в залежності від рівня господарювання. Кожному рівню оцінки відповідає свій вид економічних інтересів і свій критерій ефективності [1].

Так, на макроекономічному (народногосподарському) рівні під економічною ефективністю зовнішньої торгівлі розуміють ступінь економії національної праці, що досягається країною її участю в міжнародному поділі праці та зовнішньоторговельному обміні.

На рівні підприємства під економічною ефективністю зовнішньоторговельних операцій розуміють ступінь збільшення доходів

від цих операцій. Критерієм економічної ефективності виступає прибуток як основна міра ефективності [1].

Аналіз наукових праць з цієї проблематики дозволив зробити висновок, що ця категорія характеризується як ефективність експорту. Ефективність експорту – це вигідність експорту, яка вимірюється відношенням вартості вивезеного з країни товару в зовнішньоторговельних цінах до його вартості у цінах внутрішнього ринку [3]. Таке визначення даної категорії не віддзеркалює особливості різних рівнів господарювання.

Прийоми та методи оцінки ефективності зовнішньої торгівлі підприємства базуються на системному, комплексному вивченні діяльності суб'єктів, зв'язків, взаємозалежностей, процесів, що відбуваються в різні періоди часу.

На думку Ю.Г. Козака визначення ефективності зовнішньоекономічних операцій зумовлює ступінь зацікавленості підприємства у виході на світовий ринок, дає змогу обґрунтувати окремі пропозиції щодо закупівлі та продажу певних товарів. Одержані дані можуть бути використані при розробці планів експорту та імпорту підприємства, при оцінюванні структури та напрямів зовнішньоторговельного обігу [1, С. 345].

На ефективність зовнішньоторговельних операцій можуть впливати наступні фактори: митні платежі, схема митного оформлення, транспортування, нетарифні обмеження, маркетинг, безпека та ризики, тощо. Всі ці фактори та ризики можуть бути мінімізовані за допомогою логістики та системного підходу. Ефективність зовнішньоторговельних операції з одного боку залежить від вигод, набутих від її здійснення, з іншого боку від витрат на проведення операції.

Оцінку економічної ефективності виробничої діяльності агропромислових підприємств (об'єднань) більшість вчених [5] пропонує здійснювати за трьома наступними блоками: по аграрному виробництву; по промисловості; по інтегрованому формуванню в цілому. При цьому в

підприємствах, переробні структури яких використовують сировину власного виробництва, при обчисленні сукупної вартості виробленої інтегрованим формуванням продукції необхідно усунути подвійне врахування сировини. Без подвійного врахування слід брати і виробничі витрати.

Для того, щоб показники ефективності давали на практиці правильну відповідь на питання про доцільність реалізації підприємством тих чи інших зовнішньоторговельних операцій, варто правильно обрати критерії ефективності. Критерієм ефективності зовнішньоекономічної діяльності є максимум прибутку чистого доходу від експортних операцій. Згідно з цим критерієм, варто обирати найліпші варіанти співробітництва з зовнішніми торговельними партнерами. Кількісна оцінка цього критерію здійснюється на основі порівняння сукупного ефекту тих чи інших варіантів зовнішньоекономічного співробітництва підприємства та сумарних витрат, пов'язаних з його реалізацією. [6]

В пошуках кращих методик визначення ефективності зовнішньоекономічних операцій деякі автори зупиняють свій вибір на апараті нечіткої (fuzzy-англ.) математики, яка сьогодні переживає етап інтенсивного розвитку. На думку А. Підгірного [4], методика fuzzy-технологій може використовуватися в будь якій сфері ведення бізнесу, в тому числі для визначення ефективності ЗТО підприємства. Завдяки цій методиці можна знизити чи розподілити рівень ризиків, підвищити ефективність операцій. Нечіткі числа, які отримуються в результаті не зовсім точних вимірів, в більшості є аналогічними з розподілом в теорії ймовірностей, проте не мають недоліків, які притаманні останнім. Проте, не дивлячись на велику кількість переваг використання даного методу, fuzzy-технології на українських підприємствах для визначення ефективності зовнішньоторговельних операцій використовуються досить рідко, чого не можна сказати про великі світові кооперативні формування, такі як BayWa, Campina Melkunie, Friesland Dairy Foods та ін. Тому, на наш

погляд, дослідження даної методики та впровадження її в різні сфери діяльності підвищить ефективність роботи суб'єктів господарювання, починаючи з етапу планування і закінчуючи реалізацією.

Загалом, для визначення економічної ефективності експортно-імпорتنих операцій на рівні підприємства рекомендується застосовувати методику запропоновану Т.В. Миролюбовою [3]. В методологічному аспекті автором пропонується при проведенні аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств-експортерів та інших матеріальних структур, які реалізують продукцію зарубіжному замовникові, обчислювати аналітичні показники ефективності у вигляді абсолютних (показники ефекту виражаються як у національній, так і в іноземній валюті як різниця між результатами і витратами) і відносних (показники ефективності виражаються у відносних одиницях як відношення результатів до витрат) величинах.

На нашу думку, приведена методика має ряд переваг і недоліків. Зокрема варто відмітити відносну простоту в розрахунках показників ефективності, система оцінювання може застосовуватись для оцінки ефективності практично всіх видів продукції, присутність в цій методиці інтегральних показників економічної ефективності дозволяє наглядно оцінити ефективність окремої угоди та обрати оптимальний варіант. Але існує певний ряд недоліків, до яких можна віднести, по-перше, відсутність чіткої градації значень показників ефективності, по-друге, в сучасних умовах відбулись значні зміни у законодавчій базі зовнішньоекономічної діяльності, також не враховується можливість надання комерційного кредиту імпортеру, при якому продаж товарів здійснюється з відстрочкою платежу на певний період. Останнє у здійсненні експортних операцій обумовлює необхідність коригування показників економічного ефекту і ефективності за допомогою коефіцієнту кредитного впливу.

Безпосередня оцінка ефективності повинна здійснюватися на підставі таких показників, як обсяги експорту продукції, прибуток від

зовнішньоекономічної діяльності. Варто зазначити, що окрім обсягів експорту, на величину прибутку впливають внутрішні і зовнішні фактори (зміна цін на сировину і кінцеву продукцію, зміна собівартості продукції, її структура, асортимент, якість продукції, поточний курс акцій, ставки податків та митних тарифів).

Ефект може бути визначений шляхом модифікації відомої формули на основі зіставлення валютної виручки від реалізації продукції і витрат на її виробництво і реалізацію за умов коригування показника виручки від реалізації експортної продукції в іноземній валюті з урахуванням курсу валюти за даними Національного банку України на розрахункову дату та коефіцієнту кредитного впливу.

Економічні процеси розвитку та функціонування аграрних підприємств постійно змінюються. В сучасних умовах господарювання не кожне аграрне підприємство має можливість виходити на зовнішній ринок. Тому виникає потреба у розвитку кооперативних процесів, які в свою чергу допоможуть зростанню продуктивності праці, економніше використовувати основні фонди підприємства, збільшити об'єм виручки шляхом збільшення об'ємів виробництва, поліпшити якість продукції, що випускається і тим самим підвищити ефективність діяльності підприємства. Кооператив є не чим іншим, як добровільним утворенням, оскільки його члени утворюють організацію, не втрачаючи при ньому своєї самостійності. Результати діяльності таких формувань здійснюють за допомогою наступних показників: рентабельності, норми прибутку, продуктивності праці, урожайності, продуктивності тварин, собівартості продукції, трудоемності, матеріалоємності, фондоємності, ефективності товарної, цінової, збутової, комунікаційної політики, індексами товарообороту і витрат кооперативу, часткою ринку, структурою товарообороту, ступенем задоволення потреб членів кооперативу, питомою вагою робіт та послуг, виконаних в технологічні терміни та ін.

Проте такі показники відображають окремі аспекти діяльності кооперативних формувань на зовнішньому ринку і не спроможні забезпечити комплексну оцінку економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

На превеликий жаль в економічній літературі відсутні методики визначення оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності саме кооперативних формувань. Нами пропонується комплексний підхід оцінки економічної ефективності зовнішньоторгових операцій кооперативних формувань здійснювати за такими етапи:

I етап - формування системи пріоритетів досліджуваних показників та класифікація факторів, які впливають на зовнішньоекономічну діяльність;

II етап - розробка комплексних показників ефективності експорту;

III етап - виявлення резервів росту ефективності експорту та розробку заходів щодо підвищення його економічної ефективності.

Звідси випливає, що задачі оцінки економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій кооперативного формування неможливо розглядати ізольовано, не враховуючи ланцюги його створення та просування продукції на зовнішній ринок. Показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності та їх аналіз дозволяють кооперативним формуванням виявити вигідність зовнішньоекономічних операцій з імпорту і експорту.

На нашу думку, розрахунок показників ефективності зовнішньоторговельних операцій підприємств кооперативного типу має здійснюватися за наступними принципами:

- найповніший облік усіх складових витрат і результатів. Неповний облік витрат та отриманих результатів може спотворити висновки про оцінку ефективності того чи іншого рішення;

- необхідність порівняння з базовим варіантом. За базовий варіант може бути прийнятий стан справ до прийняття рішення;

- приведення витрат і результатів до однієї бази зіставлення;

- приведення різних за часом витрат і результатів до одного моменту часу;

- наявність достовірної інформації, системи збору та аналізу інформації.

Конкретний розрахунок показників ефективності залежатиме значною мірою від виду зовнішньоторговельної операції, її мети, умов та інших особливостей конкретної угоди.

На нашу думку кооперативні формування, здійснюючи таку оцінку ефективності експортної операції, матимуть змогу обґрунтувати окремі пропозиції стосовно реалізації товару з метою вибору найбільш оптимальної, коли експорт відповідних товарів для підприємства-виробника є економічно вигідним, функціонування виробництва є раціонально організованим, слід шукати шляхи збільшення експорту даних товарів з врахуванням найбільш вигідних напрямків реалізації.

Висновки. Враховуючи розмаїття наведених поглядів і думок науковців, щодо визначення оцінки економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій, розгляд відбувається на макrorівні та мікрорівні, не дозволяють повною мірою охопити предметну сферу оцінювання ефективності зовнішньоторговельних операцій кооперативних формувань. Оцінка економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій кооперативних формувань, на нашу думку, повинна базуватись на комплексному підході. Визначення економічної ефективності досліджуваних суб'єктів господарювання ставить за мету на підставі порівняння можливих варіантів співробітництва із закордонними партнерами сприяти удосконаленню структури експорту, оптимізації зовнішньоекономічної діяльності і забезпеченню на цій підставі високоприбуткової роботи підприємства.

Бібліографічний список. 1. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: кредитно-модульний 3-78 курс: Навч. посіб. — 3-тє вид.,

перероб. та доп. / За ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, К. І. Ржепішевського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 288 с. 2. Вічевич А.М., Максимець О.В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник. — Львів: Афіша — 2004. 140 с. 3. Миролюбова Т.В. Совершенствование внешнеэкономической деятельности предприятий в условиях рыночной экономики: Автореф. диссертации канд. экон. Наук. Екатеринбург, 1992. — 20с. 4. Підгирний Точный прогноз от «нечеткой» математики // Галицкие контракты. — 2001. - № 12 . 5. Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб і доп. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 6085 с. 6. Гринкевич С.С. Підходи до визначення сутності економічної категорії «ефективність зовнішньоекономічної діяльності» підприємств / Гринкевич С.С., О.С.Сало // Науковий вісник , 2008. — вип.18.2. — С.170 — 174.

Н. И. Галунец ассистент кафедры мирового сельского хозяйства и внешнеэкономической деятельности, **Л. М. Васько** магистр, Николаевский национальный аграрный университет «Методические аспекты оценки экономической эффективности внешнеторговых операций предприятий» Определены показатели оценки экономической эффективности внешнеэкономической деятельности предприятий. Предложенный комплексный подход к оценке экономической эффективности внешнеэкономической деятельности кооперативных формирований, который включает по этапное осуществления.

N. I. Galunets assistant of world agriculture and foreign trade, **L. M. Vasko** master, Nicholas National Agrarian University "Methodological Aspects of the economic efficiency of foreign trade enterprises" Defining indicators to assess the economic efficiency of foreign economic activity of enterprises. The proposed integrated approach to the assessment of the economic efficiency of foreign economic activity of cooperative groups, which includes the phased implementation.